

УДК 347.121.2

О. О. Пунда,

кандидат юридичних наук,

заступник директора з наукової роботи

Державного науково-дослідного інституту митної справи

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРИРОДНЕ ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ МИТНИМИ ОРГАНАМИ

Вступ. Актуальність дослідження особливостей механізму правореалізації (здійснення) особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини зумовлена тим, що людина визнається найвищою соціальною цінністю сучасного суспільства. Ще у недалекому минулому більшість особистих немайнових прав людини залишались поза увагою вітчизняного законодавства. Регулювання суспільних відносин у сфері здійснення громадянами, основних прав, обмежувалось лише сферою конституційно-правових норм, а включення можливості приватноправового здійснення цих прав до структури цивільного та сімейного законодавства, за окремими винятками, взагалі не передбачалось. На сучасному етапі становище змінилось. Сьогодні постає необхідність деталізації конституційних положень, що стосуються змісту основних прав людини та переведення їх у площину практичного правозастосування у повсякденному житті людини через її конкретні суб'єктивні права. Законодавство радикально розширило сферу правового впливу у частині регулювання суспільних відносин щодо благ нематеріального характеру як об'єктів цивільних прав. Особливу увагу привертають питання, що торкаються змісту окремих особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування людини.

Ступінь наукової розробки проблеми механізмів здійснення особистих немайнових прав людини є досить високим, про що свідчить масив публікацій теоретичного та практичного характеру. Особливе значення для розвитку доктрини особистих немайнових прав мають наукові праці:

С.Б. Булеци, Н.О. Давидової, А.С. Довгерта, О.О. Посикалюка, Л.О. Красавчикової, Л.В. Красицької, М.І. Ковальова, В.І. Круса, О.В. Крилової, Т.В. Ліснічої, В.В. Луця, М.М. Малєїної, О.М. Мельник, Л.А. Ольховик. А.М. Савицької, В.М. Соловійова, А.В. Соловійова, П.М. Рабіновича, Г.Б. Романовського, З.В. Ромовської, Л.В. Федюк та ін.

В той же час динамізм відносин у сфері особистих немайнових прав людини, нові доктринальні розробки, винайдення нових напрямків та способів їхнього застосування призводять до необхідності адекватного сучасного та перспективного врегулювання цих відносин. Стаття 273 ЦК України «Забезпечення здійснення особистих немайнових прав» визначає, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень забезпечують здійснення фізичною особою особистих немайнових прав. При цьому юридичні особи, їх працівники, окремі фізичні особи, професійні обов'язки яких стосуються особистих немайнових прав фізичної особи, зобов'язані утримуватися від дій, якими ці права можуть бути порушені. Одним з таких органів державної влади виступає Державна фіскальна служба України до складу територіальних органів якої входять митниці.

Постановка завдання. Зростання рівня законодавчого закріплення та теоретичного опрацювання різних проявів особистих немайнових прав не знімає проблеми необхідності постійного формування понятійно-категоріального апарату та забезпечення процедур їх здійснення. В меж-

ах статті розглянемо проблемні питання формування моделі правового механізму здійснення особистого немайнового права людини та його забезпечення митними органами України.

На важливість побудови абстрактно-логічного понятійного апарату влучно наголошує М. Старинський: "... На сучасному етапі розвитку юридичної науки, у тому числі науки яка досліджує цивільні правовідносини, на перший план виходять питання методології конструювання понять та категорій, яка б дозволила створити адекватний понятійно-категоріальний апарат. Що відображав би об'єктивну реальність суспільних відносин. ... Таким чином можна стверджувати, що поняття, як мінімально-логічна форма уявлення про певний об'єкт чи предмет об'єктивується у дефініціях, що закріплюються в чинному законодавстві, перетворюючися на правові (законодавчі) дефініції. Правові дефініції відіграють важливу роль, оскільки неточна дефініція чи її відсутність дозволяє маніпулювати змістом, формувати хибні уявлення, що призводить до прийняття помилкових рішень органами правозастосування [1, с.3-4]"

На важливість процедуризації прав людини (формування моделей здійснення) вказано і у сучасній літературі. Так, П.М. Рабінович зазначає: "Цей етап є невідмінним з огляду на те, що після закріплення, "називання" у законі прав людини, виникає, в багатьох випадках, необхідність дати відповідь на запитання: як реалізувати зазначене у законі право (якими діями, в якій послідовності, формі, в якому порядку тощо). Без відповіді на це запитання таке право ризикує залишитися у суспільстві нездійсненим (навіть якщо для його реалізації вже існують необхідні умови й засоби [2, с.20]"

Практично поява "масиву" особистих немайнових прав у структурі цивільного та сімейного законодавства відіграє роль правової "інновації", за допомогою якої окремий суб'єкт правових відносин набуває можливості здійснювати основні права у сфері

приватного життя. Як окреме інноваційне явище правового характеру особисті немайнові права відзначаються структурованим характером. Проте ця структурованість не має у законодавчій системі завершеного характеру. Цивільному та сімейному праву сьогодні властиві свої самостійні погляди на внутрішню будову масиву відображених у них особистих немайнових прав. Ми, однак, запропонуємо розглядати як вихідний поділ особистих немайнових прав на дві групи, відображений у ЦК України: права, що забезпечують природне існування, та права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. Водночас, немайнові права інтелектуальної власності складають хоч і взаємопов'язаний з правом на творчість, але окремий нормативно-правовий масив.

До кожної із цих груп своєю чергою входять різноманітні особисті немайнові права, що, відповідно до чинного законодавства, можуть бути здійснені, забезпечені, захищені та за певних умов підлягати обмеженням. Відтак постає в усій своїй гостроті проблема деталізації ("процедуризації") цих прав.

Знаковим є те, що демократичні держави не лише декларують права і свободи, але й встановлюють на конституційному та законодавчому рівнях правові механізми їх захисту, без яких конкретні права та свободи, можуть залишитися лише гаслами. Проте, сьогодні цього виявляється замало. Окремим особам (громадянам) та правозастосовним органам досить складно керуватись загальними приписами, дозволами й оцінювати визначені заборони, не уявляючи змісту таких прав та процедур (механізму) їхнього здійснення. Ця проблема, на наш погляд, має два шляхи вирішення. По-перше, це розроблення "готових" юридичних структур (моделей) та їх закріплення у структурі законодавства. По-друге, це надання більшого значення судовій практиці, зокрема визнання практичної доцільності і можливості запровадження "прецедентного" права. Як видається, поява особистих немайнових прав як самостійного та самодостатнього правового явища

приверне більшу увагу до судової практики як джерела формування праворозуміння цього юридичного явища. Сьогодні автори доктрини приватного права порушують питання щодо формування на основі постанов Верховного Суду України судового прецеденту як джерела права, у поєднанні з загальнотеоретичним аналізом судової практики як важливого чинника правозастосування [3, с.16].

Під здійсненням цивільних прав ми розуміємо використання суб'єктами права передбачених законом можливостей, які складають зміст даного суб'єктивного права, для задоволення власних потреб. Цінність суб'єктивних прав полягає в їх реальності, тобто можливості реального здійснення повноважень, які випливають із змісту того чи іншого конкретного суб'єктивного права. Можливість здійснення суб'єктивного цивільного права полягає у реалізації тих правомочностей, які за своїм змістом закладені у правовідношенні [4, с.71].

Здійснення особистого немайнового права – це задоволення певного правового інтересу. У подальшому звертатиметься увага на процес здійснення окремих складових елементів, що становлять зміст того чи іншого особистого немайнового права, оскільки окреме особисте немайнове право, у нашому випадку – право, що входить до групи тих, що забезпечують природне існування людини, складається з певних структурних елементів. Ці структурні елементи юридично закріплюють певні правові інтереси, які є правовим засобом задоволення тих чи інших потреб, що є змістом особистого немайнового блага. Отже, щоб сформулювати поняття окремого особистого немайнового права, необхідно визначитись з колом тих прав, що становлять його змістову структуру.

Підкреслимо, що особисте немайнове право (таке, як право на життя або право на здоров'я) здійснюється на практиці не в цілому, здійснюється лише один чи декілька складових елементів, що становлять його зміст. Неможливо уявити таку життєву ситуацію, коли, наприклад, особисте немай-

нове право на життя підлягало б здійсненню в цілому у межах одних правовідносин.

Відповідно до ст.272 ЦК України „фізична особа здійснює особисті немайнові права самостійно (В інтересах малолітніх, неповнолітніх, а також повнолітніх фізичних осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, їхні права здійснюють батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники)”.

Проявом свободи здійснення особистих немайнових прав у її формалізованому, суто правовому втіленні у приватному праві є, перш за все, дотримання вимог принципу заборони зловживання правом. Це один з найбільш визначальних принципів цивільного права. За визначенням професора Є.А. Суханова, „принцип заборони зловживання правом можна вважати загальним винятком („генеральною клаузулою”, або застереженням (з загальних приватноправових засад). Відповідно до нього виключається безмежна свобода у використанні учасниками цивільних правовідносин прав, які їм належать. Право завжди має певні межі, як за змістом, так і за способом здійснення передбачених ним можливостей. Такі межі – невід'ємна якість будь-якого права, тому що за їх відсутності право перетворюється у свою протилежність – свавілля” [5, с.54]. Вітчизняна правова система також закріплює цей принцип на рівні законодавчої норми (ст. 13 ЦК України (межі здійснення цивільних прав). Зокрема, до таких меж відноситься вимога здійснення особою своїх цивільних прав згідно з можливостями, наданими їй договором або актами цивільного законодавства; вимоги щодо дотримання моральних засад суспільства, а також обмеження (заборони): не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах (ч.3 ст.13 ЦК України) та вимога, за якою особа при здійсненні своїх прав зобов'язана утримуватись від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині (ч.2 ст.13 ЦК

Україні). У статті 12 ЦК України йдеться про те, що особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд, а також окреслені два вихідних принципи – розумності та добросовісності здійснення права.

Практично свобода у здійсненні прав (як майнових, так і немайнових) має відбуватись у певних межах, що і є проявом формалізованої моральної свободи, зокрема у сфері приватноправових відносин (характерною рисою яких, до речі, і є самоорганізація та самовизначення учасників). Ці „межі здійснення прав” у приватноправовій сфері визначаються на основі загальнодиспозитивного припису: „Дозволено все, що не заборонено законом” (плюс необхідність дотримуватись моральних засад суспільства). У площині дотримання зазначеної принципової лінії поведінки учасників правовідносин і лежить більшість проблемних питань, пов'язаних з процесом здійснення цивільних прав.

Досить вдало, з нашого погляду, сутність цієї проблеми визначена професором С.С. Алексєєвим, він вказує: „Сутність природного призначення свободи полягає у тому, що свобода не просто певне благо, благо взагалі, не один лише простір для самозадоволення, благосного життя, а простір активності, розсортуння природних якостей людини з метою вихідного розвитку всього людського роду. І ця якість свободи (що демонструє „природний розум”) втілюється у тому, що саме в умовах свободи (за Кантом – „величної свободи”) набуває поширення стан „постійного антагонізму між всіма його членами”, тобто стан конкуренції, суперництва, змагальності... [6, с. 88]”. Подолання цього антагонізму вбачається не просто у введенні у правову дійсність „обмежень” тих чи інших прав, у яких опосередковується свобода індивіда у її різноманітних життєвих проявах, а шляхом визначення меж здійснення свободи за допомогою позитивноправового регулювання. „Визначення і збереження меж свободи – це, понад усе, її встановлення у змістовних характеристиках, позитивне „укладення”, за якого окреслюються її межі, за яких

позитивне визначення свободи отримує належне забезпечення [6, с.91]”.

Проте, свобода у здійсненні немайнових прав не може перебувати виключно у руслі відносин приватного-правового характеру і органічно потребує залучення механізмів публічно-правового контролю. Продемонструємо це на такому особистому праві як право на безпеку. В цілому, у сучасному світі, особливим ціннісним елементом, що знаходить формалізоване визнання у політиці держави виступає саме особиста безпека громадян у тому числі і через їх правовий статус споживачів. Людина (громадянин) є основним об'єктом впливу системи національної безпеки. Особиста безпека людини поряд з її життям та здоров'ям є одним з базових елементів системи нематеріальних благ, на яких будується її природне благополуччя. Особиста безпека як органічний елемент вміщує в собі право особи перебувати у стані відсутності можливої загрози.

Особиста безпека знаходить свій прояв у різних сферах життєдіяльності людини. Законодавство радикально розширило сферу правового впливу у частині регулювання суспільних відносин щодо благ нематеріального характеру. Право на особисту безпеку є інтегрованою категорією, яка ґрунтується на загальнолюдському природному праві на безпеку, що знайшло своє юридичне оформлення на конституційному рівні і деталізовано у чинному кримінальному, адміністративному, цивільному, митному законодавстві.

Під особистою безпекою, як видається, можна розуміти відсутність будь-якої *загрози* або *ризик*у для людини, що може виходити від будь-кого або будь-чого. Це визначення, звичайно, не позбавлене ідеалістичних елементів. Пояснюється це тим, що з моменту народження, а часто і з часу самого запліднення людина потрапляє під вплив численних чинників та сил, що мають небезпечний для її життя і здоров'я характер.

Об'єктом впливу шкідливих явищ навколишнього середовища може бути фізична (тілесна) оболонка людини, психо-

логічна (вольова, інтелектуальна) сфера, психічна сфера, спадково-генетичний апарат людини.

Політико-правові відносини включають в себе визначення принципів та порядку функціонування інституційних органів та їх апарату, їх матеріально-ресурсного забезпечення, окреслення суспільно-правових та моральних цінностей та порядку їх втілення у діяльності як влади так і суб'єктів приватноправової сфери.

Реалізація державної політики у певній сфері суспільних відносин обумовлює можливість комплексного правового регулювання немайнового права на особисту безпеку, через правовий інструментарій публічного права в тому числі і митного законодавства, та дозволяє розглядати сам процес реалізації та захисту цього права через призму реалізації митної політики держави. Конституція України містить положення: "Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена" (ст.50). Цивільне законодавство України визначає, що серед нематеріальних благ – об'єктів цивільних прав – найвищою соціальною цінністю поряд з життям і здоров'ям людини, її честю і гідністю, є недоторканність та безпека (ч.2 ст.201 ЦК України). У ст. 282 ЦК України зазначено, що фізична особа має право вимагати усунення небезпеки, створеної внаслідок підприємницької та іншої діяльності, яка загрожує життю та здоров'ю.

Проте, важливою гарантією здійснення права на особисту безпеку, у тому числі і у сфері екологічної безпеки, є закріплення у ЦК України права на безпечне для життя і здоров'я довкілля (с.293 ЦК України). Змістом зазначеної правової норми є право особи на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на їхне

збирання та поширення, право на безпечні для особи продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту), право на належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо. До числа прав особи належить також право вимагати припинення діяльності фізичної та юридичної особи, що призводить до нищення, псування, забруднення довкілля.

Проте, водночас важливою гарантією забезпечення здійснення та захисту цього фундаментального права виступає митне законодавство. При здійсненні права на особисту безпеку сьогодні маємо можливість виділити три сфери його здійснення: сфера права на безпечність умов природного середовища, сфера права сфера права на безпечність умов соціального буття (праці, проживання, навчання, виховання), спілкування на безпечність об'єктів споживання (харчових продуктів, предметів побуту). З позицій забезпечення здійснення митної політики держави на особливу увагу заслуговує проблема здійснення права на безпечність об'єктів споживання.

Роль певного «з'єднувального» ланцюга при цьому на нормативно-правовому рівні відіграють законодавчо окреслені правові гарантії захисту прав споживача, у контексті визначених ст. 6 Закону України «Про захист прав споживачів» є право споживача на належну якість продукції [7]. Аналіз складної ситуації на споживчому ринку України свідчить про те, що кількість порушень вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів за останнє десятиріччя не зменшується. Порушення виявляються у понад 90 відсотків перевірених суб'єктів господарювання. Споживчий ринок продовжує насичуватися сурогатами, неякісними, фальсифікованими та небезпечними для людей товарами, передусім харчовими продуктами та алкогольними напоями.

Відповідно до Митного кодексу України від 12.12.1991 року митні органи України при проведенні в життя митної політики розв'язують такі головні завдання, серед яких вдосконалення митного контролю і оформлення товарів та інших предметів,

що переміщуються через митний кордон України; здійснення заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку за участю Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків України. Водночас, відповідно до ст. 18 цього ж МК України, зазначалося, що товари та інші предмети, що переміщуються через митний кордон України, окрім митного контролю, можуть підлягати санітарному, ветеринарному, фітосанітарному, радіологічному та екологічному контролю. Митне оформлення може бути завершено тільки після закінчення зазначених видів контролю [8].

У Митному кодексі України від 11.07.2002 року стаття 2 проголошувала, що митна політика - це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі. Водночас, здійснення митної справи передбачало, серед інших, такі завдання, як здійснення спільно з іншими уповноваженими органами державної влади заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку та здійснення відповідно до закону контролю продукції при її ввезенні на митну територію України (у частині виконання положень Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 02.12.2010 №2735-VI) [9].

В подальшому у редакції митного кодексу України від 13.03.2012 вже не зустрічається вказівка на здійснення заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів, але йдеться про те, що зміст державної митної справи складає з поміж іншого здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України (стаття 7) [10].

Отже, митне законодавство за своєю публічно-правовою природою не заперечує

можливості регулювання відносин щодо забезпечення особистої безпеки. Митно-правове регулювання у сфері безпеки *доповнює* загальноправову систему гарантій здійснення права людини на безпеку від впливу різноманітних небезпечних чинників.

Чудовим прикладом захисту прав споживачів з боку митних органів виступає практика країн Європейського Союзу. Так у країнах ЄС сформовано список відкликаних небезпечних продуктів, який оновлюється щотижня у системі швидкого оповіщення Європейської Комісії, його називають RAPEX index. Особливу увагу прийнято приділяти речам для дітей, зокрема, іграшкам. Так, щороку виготовляють та продають більше трьох мільярдів іграшок, при цьому 60% виготовлених у світі іграшок купують на Різдво. Проте серед продукції зустрічаються відверто небезпечні екземпляри: так, наприклад, окремі іграшки містять надто багато фталатів (це токсичні хімічні речовини, які широко використовуються для пом'якшення пластмаси, вони згубно впливають на репродуктивну систему).

При цьому успіх у виявленні такої продукції в першу чергу забезпечує співпраця з митною лабораторією і митницею. До прикладу, саме так у Фінляндії створили систему, яка дозволяє виявляти на ринку небезпечні предмети споживання. Відділ безпеки споживачів відкликає з ринку небезпечні продукти, а Митна лабораторія вилучає їх ще до того, як вони можуть потрапити на полиці. Щороку тестують близько 800 іграшок. Якщо знаходять іграшку, яка не відповідає правилам безпеки, її або відправляють до виробника, або знищують. Зрозуміло, що митна лабораторія не може перевірити весь імпорт, тому тестується лише певний відсоток всіх імпортованих товарів. Однак, безумовно, митниця обізнана, де приховано ризики.

Маркування — також важлива причина вилучення предметів споживання з продажу. Клієнти мають право бути правильно поінформованими про те, що вони

купують. Передусім вони повинні звертати увагу на маркування ЄС, яке підтверджує, що продукт відповідає вимогам ЄС щодо безпеки, здоров'я та охорони навколишнього середовища [11]. Подібна ефективна практика може і повинна бути перенесена і на національні терени. Можна і в Україні, запропонувати розробити систему взаємного оповіщення між митницями Міндоходів, державною інспекцією з контролю лікарських засобів, органами державного контролю та нагляду, громадськими організаціями та суб'єктами господарювання, що займаються ввезенням, виготовленням та роздрібною торгівлею лікарськими засобами, предметами побутового споживання для оперативного інформування про виявлені фальсифіковані та незареєстровані об'єкти. При цьому необхідно враховувати і те, що негативний вплив окремих небезпечних чинників може мати свій прояв і у досить віддаленій перспективі але при цьому бути не менш «руйнівним».

Зрозуміло, що шкідливі явища, що впливають на стан особистої безпеки, можуть мати такий характер: небезпечні чинники з негативним проявом їхніх наслідків для особи, що підпала під їхній вплив, та чинники, негативний прояв яких не залишає очевидного впливу на особу, проте втілюється у небезпеці для нащадків цієї особи. Якщо розглядати чинники безпеки як такі, що знаходять вияв у природному, соціальному та техногенному оточенні людини, то це дає можливість чітко визначити базові рівні безпеки: людина – природа; людина – суспільство, людина – цивілізація (технологічно-інформаційне оточення). Кожному із визначених рівнів безпеки відповідає специфічний характер тих сукупних чинників, що визначають можливості забезпечення та здійснення особистої безпеки. Зазначені шкідливі чинники мають прямий вплив на фізичний стан людини, на стан здоров'я та в кінцевому підсумку на її життя. Проте негативний вплив шкідливих чинників навколишнього середовища може спричинити не лише шкідливі наслідки. Ми вважаємо, що небезпечним та

шкідливим є і ймовірність загрози або ризику її виникнення для особи за конкретних умов. Крім того, негативні наслідки впливу навколишнього середовища можуть бути і віддалені у часі, а іноді і не стосуватись безпосередньо особи, яка перебувала під певним негативним впливом. Наприклад, наслідки радіаційного опромінення впливають на здоров'я не тільки ураженого, але і його нащадків.

В цілому у поле зору митних органів повинні потрапляти та ризиковані групи предметів споживання як: продукти харчування та предмети побуту. Законодавчу базу правових та організаційних гарантій у цій сфері становлять: Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» від 8 червня 2000 р.; Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань» від 14 січня 1998 р.; Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р.; Закон України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» від 23 грудня 1997 р.; Закон України «Про вилучення з обігу, переробку і утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» від 14 січня 2000 р. Закон України «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» від 6 лютого 2003 р.

Так, відповідно до ст.1 Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини», безпека харчових продуктів – це відсутність загрози шкідливого впливу харчових продуктів, продовольчої сировини та супутніх матеріалів на організм людини, а показники безпеки продовольчої продукції – це науково обґрунтовані показники вмісту (гранично допустимі межі впливу) у продукції шкідливих для здоров'я і життя людини компонентів чи речовин хімічного, біологічного, радіаційного та будь-якого іншого походження, недотримання яких призводить до шкідливого впливу на здоров'я людини. Під неякісною продовольчою продукцією розуміють таку продукцію, якісні показники та

споживчі властивості якої не відповідають відомостям зазначеним у декларації про відповідність, нормативних документах чи нормативно-правових актах, а під небезпечною продовольчою продукцією – таку, показники безпеки якої не відповідають встановленим в Україні для цього виду продукції, і також це продовольча продукція, споживання (використання) якої пов'язане з підвищеним ризиком для здоров'я і життя людини.

У ст.4 цього ж Закону закріплено, що неякісні, небезпечні для життя і здоров'я людини або фальсифіковані харчові продукти, продовольчу сировину і супутні матеріали забороняється виготовляти, ввозити, реалізовувати, використовувати в оптовій чи роздрібній торгівлі, громадському харчуванні.

За сучасних умов зазначені правові норми не задовольняють повною мірою вимог забезпечення особистої безпеки. З метою забезпечення ефективності здійснення права на особисту безпеку необхідно привести правові норми, що стосуються визначення безпеки харчових продуктів, у відповідність до потреб сучасності. Зокрема, *безпеку харчових продуктів* (особисту харчову безпеку) треба розуміти як стан не лише відсутності прямої загрози шкідливого впливу на організм людини, а як відсутність загрози ймовірності настання негативних наслідків споживання продуктів харчування, продовольчої сировини та супутніх товарів як для безпосереднього споживача, так і для його нащадків.

Своєю чергою під показниками безпеки продовольчої продукції слід розуміти науково обґрунтовані показники вмісту у такій продукції шкідливих та ймовірно шкідливих для здоров'я і життя людини компонентів чи речовин, а також компонентів та речовин, наслідки впливу яких на організм за існуючих умов розвитку науки та технології неможливо визначити як безпечні або спрогнозувати їх з реальною ймовірністю.

Отже, небезпечною вважається продовольча продукція, споживання якої пов'язане з підвищеним або ймовірним

ризиком для життя і здоров'я людини, а також продовольча продукція, вплив якої (частин, складових елементів, вмісту) має невизначений для життя і здоров'я людини (споживача) або його нащадків характер.

Йдеться про необхідність закріплення як складового елементу права на безпечність продуктів харчування презумпції безпеки продуктів харчування, продовольчої сировини або супутніх товарів, а також, відповідно, і презумпції недоброякісності зазначених продуктів.

Відповідно, у публічно-правовій сфері в цілому та у галузі діяльності митних органів, зокрема, має бути сформовано принципи здійснення контролю за дотриманням показників безпеки та своєчасного та належного виявлення недоброякісних та небезпечних продуктів.

Закономірним є також питання, який позитивний правовий зміст мають положення права особи на безпечні продукти харчування. Свобода здійснення права на безпечність продуктів харчування полягає у можливості особи вільно, на власний розсуд, приймати рішення щодо можливості споживання тих чи інших продуктів. Тобто за умови поінформованості про недоброякісність або про небезпечність (у тому числі вірогідну), або про брак інформації щодо безпечності чи небезпечності, особа має право приймати самостійно рішення про вживання таких продуктів харчування. Крім того, особа вправі у будь-який час відмовитись від вживання продуктів харчування, у тому числі і харчування службового (військовослужбовці, працівники правоохоронних органів) у випадку встановлення їх неякісності або небезпечності.

У сфері дії публічноправового механізму регулювання суспільних відносин, визначення таких меж здійснення прав відбувається на основі імперативного принципу (дозволено лише те, що прямо передбачено законом). Окреслення прямих дозволів (компетенції, сукупності прав і обов'язків, що складають повноваження учасників відносин) надає всьому процесу здійснення прав чіткості і одноманітності. Зазначене є

“корисним” і для приватноправової сфери і перегукується з положенням зазначеним у ст. 19 Конституції України, за якою правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

У контексті цього питання є досить цікавим результат порівняння правових норм, що містяться у статтях 13 та 271, 272 Цивільного Кодексу. І хоча ці норми співвідносяться як норми Особливої та Загальної частини цивільного законодавства, виникає ціла низка запитань, відповіді на які у законодавстві знайти важко.

Виходячи зі змісту цих статей, фізична особа здійснює свої права самостійно відповідно до принципу розумності й добросовісності та відповідно до моральних засад суспільства, на власний розсуд визначаючи свою поведінку у сфері свого приватного життя. Проте ч.1 ст.13 ЦК України зазначає, що вона повинна здійснювати свої права (у нашому випадку права особистого немайнового характеру) у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства.

На стику цих правових вимог і постає у всій своїй гостроті проблема формалізованої моральної свободи у частині цивільно-правових відносин. Ми маємо можливість подвійного тлумачення. Статті 271, 272 ЦК України говорять про „вільність”, „на власний розсуд” здійснення прав, що підтверджується загальним принципом, викладеним у ч. 1 та ч.5 ст.12 ЦК України. У цей же час ч.1 ст.13 ЦК України визначає в якості межі здійснення прав, зміст договорів або нормативно-правових актів цивільного законодавства.

Висновки. Який вихід можна запропонувати з цієї ситуації? Бачимо його так. Якщо особисті немайнові права є цивільно-правовим втіленням основних прав людини, які за походженням є природними правами, то є виправданими наступне окреслення меж їхнього здійснення. По-перше, найбільш типові моделі реалізації прав повинні знаходити адекватно деталі-

зоване закріплення на рівні законодавчих актів (і не тільки цивільного законодавства). По-друге, такі межі можна визначити за допомогою посилання на категорію «відповідно до розумного стану речей». Зрозуміло, що таке посилання носить характер норми з винятково широким внутрішнім змістом. Проте маємо на озброєнні критерії розумності, добросовісності та моральності, які впливають на відображення змісту посилання на «розумний стан речей». По-третє, є винятково принциповим зростання значення діяльності суду. Це пояснюється тим, що у випадку виникнення конфліктних ситуацій особа, що діяла «відповідно до розумного стану речей», при здійсненні свого особистого немайнового права повинна довести це (тобто те, що її поведінка є справедливою, добросовісною, розумною, моральною). Зростає, крім того, і значення договірної регулювання процесу здійснення багатьох особистих немайнових прав.

Саму модель “механізму здійснення особистого немайнового права” необхідно визначити як наукову категорію, до змісту якої включаємо процедури реалізації передбачених у законодавстві моделей поведінки особи у сфері свого приватного життя щодо різноманітних нематеріальних благ; гарантії здійснення цих прав (способи та методи забезпечення їх здійснення); зміст обмежень у процесі здійснення (у тому числі й зміст певних заборон), юридичні факти які виступають підставами виникнення, зміни або припинення правовідносин та цивільні права та обов'язки їх учасників.

Цілком очевидно, режим здійснення того чи іншого особистого немайнового права має визначати процедуру вирішення ситуації конкуренції між суб'єктивними немайновими правами окремих осіб. Для того щоб визначити такий механізм, передусім необхідно чітко окреслити зміст окремого особистого немайнового права, враховуючи конкретно-історичний особливості розвитку суспільства та місце цього права у системі особистих немайнових прав.

Водночас наголосимо, що потенціал правового впливу як публічно-правових

так і приватноправових галузей права не є вичерпним і містить досить багато можливостей, що створюють перспективність забезпечення правового регулювання змісту права на особисту безпеку.

Якщо публічні галузі права формують чітку межу між тим, що визначаються сучасним суспільством як безпечно та небезпечно, то приватне право (приватноправові галузі) дають можливість суб'єкту конкретних правовідносин самостійно обирати “амплітуду” відхилень

від окресленого рівня безпечності у своїх власних діях. Проте важливою особливістю, яка впливає на правомірність таких “відхилень” від встановленої норми, є суб'єктивний характер вибору поведінки особи. Проте, можливість такого вибору моделі власної поведінки знаходиться у прямій залежності від створених органами влади, в тому числі і митними органами, гарантованих безпечних умов та режиму отримання прозорості і достовірної інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Старинський М. Окремі теоретико-методологічні засади конструювання понять (дефініцій) у праві / Микола Старинський // Підприємство, господарство і право. – 2011. – №10. – С.3-5.
2. Рабінович П. Проблеми юридичного забезпечення прав людини (загальнотеоретичний аспект) / Петро Рабінович // Український часопис прав людини. – 1999. – №2. – С.16-23.
3. Кузнецова Н. Висновки та рекомендації з актуальної теми / Н.Кузнецова // Право України. – 2014. – № 6. – С.16
4. Цивільне право України: Академічний курс: Підручник: У 2 т. [За ред. Я.М.Шевченко]. – К.: Ін Юре, 2003. – Т.1. – 520 с.
5. Гражданское право: В 4 т. Т.1: Общая часть: Учебник [Под ред. Е.А.Суханова]. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 542 с.
6. Алексеев С.С. Философия права / Сергей Сергеевич Алексеев. – М.: Норма, 1999. – 336 с.
7. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.19 N 1023-XII : Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.24.24&nobreak=1>
8. Митний кодекс України від 12.12.1991. - №1970-XII: Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/?uid=1084.1.57&title>
9. Митний кодекс України від 11.07.2002. - N 92-IV: Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.30.32&nobreak=1>.
10. Митний кодекс України від 13.03.2012. - N 4495-VI: Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.0>
11. Безпечність іграшок та права споживачів. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2012/12/21/bad-toys-banned-from-santa-s-list>.

Пунда О. О. Забезпечення здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини митними органами. Стаття присвячена визначенню поняття та особливостей здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини у цивільному праві України. Наголошено на проблемі процедуризації цих прав. Визначено особливу роль договірної регуляції процесу здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини та виняткове значення судової прецедентної практики.

Ключові слова: людина, особисті немайнові права, механізм, судовий прецедент.

Пунда А. О. Обеспечение осуществления личных неимущественных прав, обеспечивающих естественное существование человека таможенными органами. Статья посвящена вопросам определения понятия и особенностей механизма осуществления личных неимущественных прав, обеспечивающих естественное существование человека в гражданском праве Украины. Особое внимание уделено проблеме процедуризации этих прав. Определена особая роль договорного регулирования процесса осуществления личных неимущественных прав, обеспечивающих естественное существование человека и исключительное значение судебной прецедентной практики.

Ключевые слова: человек, личные неимущественные права, механизм, судебный прецедент.

Punda O. The implementation of personal non-property rights, providing natural existence of human. The article is devoted to determining of concept and features of implementation of personal non-property rights, providing natural existence of human in Civil Law of Ukraine. Also is emphasized on a problem of implementation of procedures of these rights. Special role of contractual regulation of the implementation of non-property rights providing natural existence of human is defined. Besides, exclusively essence of juridical earlier case-law is determined.

Key words: human, personal non-property rights, mechanism, juridical earlier case-law.

